

Zamieszki w Republice Południowej Afryki

Klaudia Badzyńska

20.08.2021

Artykuł w skrócie:

- Zamieszki w RPA miały swój początek dzień po tym, gdy były prezydent, Jacob Zuma, rozpoczął odsiadanie piętnastomiesięcznej kary pozbawienia wolności, nałożonej na niego przez Trybunał Konstytucyjny.
- Czynniki, m.in. takie jak około 57% bezrobocie w kraju¹, powszechne ubóstwo i ograniczenia związane z pandemią Covid-19 również odegrały znaczącą rolę w napędzaniu protestów.
- Niespokojne nastroje wśród obywateli RPA ujawniły podziały w rządzącym od czasów zakończenia apartheidu Afrykańskim Kongresie Narodowym (ang. *The African National Congress*, ANC) oraz spadek ich poparcia na rzecz opozycji.

Wstęp

7 lipca 2021 roku, niedługo po aresztowaniu byłego prezydenta RPA, Jacoba Zumy, rozpoczęły się protesty i grabieże w dwóch najludniejszych prowincjach kraju: KwaZulu-Natal i Gauteng.

Wyrok skazujący był konsekwencją odmowy stawienia się przed Państwową Komisją Antykorupcyjną (ang. *State Capture Commission*), która została utworzona w 2018 r. w celu zbadania zarzutów dotyczących oszustwa i korupcji w sektorze publicznym.

Zamieszki spustoszyły również część miasta portowego Durban, doprowadzając do czasowego zamknięcia największej w kraju rafinerii oraz wstrzymania dróg prowadzących do jej portu – największego w Afryce Subsaharyjskiej – zakłócając tym samym zarówno dostawy paliwa i żywności, jak i eksport innych produktów. Zatrzymano również działalność ośrodków szczepień przeciwko Covid-19, pomimo tego, że kraj mierzy się z trzecią falą pandemii². Łącznie, w przeciągu kilku dni zginęło co najmniej 337 osób³.

¹ Statista, *South Africa: Youth unemployment rate from 1999 to 2019*, <https://www.statista.com/statistics/813010/youth-unemployment-rate-in-south-africa/>, dostęp: 02.08.21.

² Indian Express, *Explained: Why South Africa is witnessing its worst violence in years*, <https://indianexpress.com/article/explained/explained-why-south-africa-is-witnessing-worst-violence-in-years-7404306/>, dostęp: 05.08.21.

³ Al Jazeera, *South Africa unrest death toll jumps to more than 300*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/22/south-africa-unrest-death-toll-jumps-to-more-than-300>, dostęp: 05.08.21.

Wieloletnie przewinienia Prezydenta

W przededniu wyborów prezydenckich w Republice Południowej Afryki w 2009 roku Zuma jednocześnie mierzył się z zarzutami gwałtu i korupcji⁴. **Początkowe oskarżenia związane z prezydentem rozpoczęły się jednak już w 2005 roku. Wówczas został on obwiniony o rzekome przyjmowanie łapówek od francuskiej firmy zbrojeniowej *Thint Holdings*. 783 zarzuty prania brudnych pieniędzy wynikały z kontrowersyjnej umowy zbrojeniowej o wartości 5 miliardów dolarów podpisanej w 1999 roku⁵.** W 2005 roku to jednak Shabir Shaik, doradca Zumy, a nie on sam, został skazany za korupcję i oszustwa związane z podejrzanymi transakcjami zbrojowymi⁶.

W 2007 roku Afrykański Kongres Narodowy wybrał Zumę na swojego lidera, co uczyniło z niego głównego faworyta do zostania następnym prezydentem RPA w wyborach w 2009 roku. W 2008 roku Zuma złożył dokumenty o uznanie swojego oskarżenia za nieważne i niezgodne z konstytucją. Ujawnił, że jeśli wniosek nie zostanie rozpatrzony, złoży drugi wniosek o stałe zawieszenie oskarżenia. W odpowiedzi na jego działania sąd odrzucił zarzuty ze względów prawnych, podkreślając, że nie ma to wpływu na winę oskarżonego. **Po kilku dniach Narodowa Prokuratura złożyła apelację od decyzji sądu, co skutkowało naciskiem ANC na ówczesnego Prezydenta RPA, Thabo Mbeki, aby ustąpił z urzędu. Na kilka miesięcy przed wyborami prezydenckimi, sąd apelacyjny uchylił poprzednie orzeczenie, otwierając tym samym drogę do wznowienia procesu Zumy.**

Jacob Zuma na drodze do władzy

Jeszcze przed wyborami, główny prokurator Republiki Południowej Afryki ogłosił, że zarzuty przeciwko Zumie zostały wycofane po tym, jak dowody z podsłuchów wykazały, że doszło do politycznej ingerencji w śledztwo. Owa decyzja przyczyniła się pośrednio do zwycięstwa Zumy w wyborach prezydenckich.

⁴ BBC, *South Africa's Jacob Zuma: From freedom fighter to president to jail*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-57758641>, dostęp: 02.08.21.

⁵ DW, *South Africa's President Zuma: A chronology of scandal*, <https://www.dw.com/en/south-africas-president-zuma-a-chronology-of-scandal/a-42489907>, dostęp: 02.08.21.

⁶ DW, *Zuma corruption allegations: South African court rules to reinstate charges*, <https://www.dw.com/en/zuma-corruption-allegations-south-african-court-rules-to-reinstate-charges/a-40938306>, dostęp: 02.08.21.

W 2012 roku Najwyższy Sąd Apelacyjny orzekł, że Alians Demokratyczny (ang. *Democratic Alliance*, DA) będący największą partią opozycyjną, może zakwestionować wcześniejszą decyzję o wycofaniu zarzutów korupcyjnych przeciwko Zumie. Mimo tego, w tym samym roku został on ponownie wybrany na przewodniczącego ANC.

Zuma powtórzył swój sukces w 2014 roku i znów został wybrany na urząd prezydenta na drugą kadencję. Dwa lata później, Sąd Najwyższy RPA orzekł, że złamał on przysięgę, wykorzystując rządowe pieniądze na modernizację swojego prywatnego domu w Nkandla w 2013 roku⁷ i jest zobowiązany spłacić 7,8 miliona randów⁸.

Guptagate

W 2017 roku na światło dzienne wyłonił się nowy skandal, który zyskał nazwę „Guptagate”. Zarzuty o korupcję na wysokim szczeblu pod rządami Zumy były napędzane ogromnym wyciekiem poufnych e-maili ukazujących, że pochodząca z Indii rodzina Gupta, wykorzystywała swoje wpływy, by mianować ministrów i czerpać korzyści z kontraktów rządowych⁹. Przeciwko prezydentowi głosowano w wotum nieufności, które jednak zakończyło się zwycięstwem Zumy. Sąd Najwyższy orzekł jednak, że należy przywrócić zarzuty przeciwko prezydentowi dotyczące kilkunastu przypadków korupcji. W tym samym roku został on zastąpiony na stanowisku lidera ANC przez wiceprezydenta Cyrila Ramaphosę. **W 2018 roku kolejny wniosek o wotum nieufności został złożony przez opozycję. Tym razem nawet partia, do której należał, ogłosiła, że poprze wniosek. Tym samym Ramphosa zastąpił Zumę na stanowisku prezydenta RPA.**

Przebieg procesu z 2018 roku

W 2019 roku Jacob Zuma złożył podczas przesłuchania zeznania dotyczące jego roli w działaniach korupcyjnych w trakcie swojej prezydentury. Pierwszego dnia zeznań twierdził,

⁷ The Guardian, *Jacob Zuma accused of corruption 'on a grand scale' in South Africa*, <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/29/jacob-zuma-accused-corruption-south-africa>, dostęp: 02.08.21.

⁸ Mail&Guardian, *Constitutional Court confirms Zuma must pay back R7.8 million for Nkandla*, <https://mg.co.za/article/2016-07-27-constitutional-court-confirms-zuma-must-pay-back-r78-million-for-nkandla/>, dostęp: 02.08.21.

⁹ BBC, *Guptagate: The scandal South Africa's Zuma can't shake*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-30923275>, dostęp: 02.08.21.

że istniał przeciwko niemu spisek wspierany przez obcokrajowców i że niektórzy z zeznających przeciwko niemu byli szpiegami z czasów apartheidu¹⁰. Oskarżył również Komisję Zondo, zajmującą się śledztwem, o to, że jest ona narzędziem do zakończenia jego kariery politycznej¹¹. Zuma przyznał się z kolei do posiadania przyjaznych stosunków z rodziną Gupta, ale zaprzeczył angażowaniu się w jakąkolwiek działalność korupcyjną. Alians Demokratyczny oskarżył go o próbę odgrywania ofiary i wprowadzanie komisji w błąd¹².

W dniu 11 października 2019 r. Sąd Najwyższy RPA odmówił Zumie wniosku o uchYLENIE zarzutów o oszustwa i pranie pieniędzy związanych z nielegalną transakcją zbrojeniową o wartości 2,5 miliarda dolarów, która rzekomo została podjęta pod koniec lat 90. w celu zakupu przez siły zbrojne Republiki Południowej europejskiego sprzętu wojskowego¹³.

Postępowanie z 2020 i 2021 roku

Nieco ponad rok po tym, jak Zuma pojawił się po raz pierwszy przed komisją, postawiono mu zarzuty karne za odmowę złożenia zeznań, co było poprzedzone długim okresem, w którym starał się on unikać stawienia się przed komisją w nadziei, że zakończy ona dochodzenie, zanim on będzie musiał się przed nią stawić. W grudniu 2020 roku sędzia Zondo nakazał Zumie zeznawać przed komisją w sprawie zaangażowania w transakcje biznesowe związane z rodziną Gupta. Postanowienie sędziego Zondo zostało przekazane do Trybunału Konstytucyjnego, który orzekł, że Zuma musi odpowiadać na pytania przed komisją i nakazał mu pokryć koszty prawne śledztwa.

Były prezydent sprzeciwił się Trybunałowi Konstytucyjnemu i odmówił składania zeznań przed Komisją. Trybunał uznał jednak, że odmowa składania zeznań kwalifikuje się jako obraza sądu¹⁴. 29 czerwca br. skazano Zumę na piętnaście miesięcy więzienia, a zaledwie

¹⁰ News 24, *Zuma at state capture inquiry: Will he out more people?*, <https://www.news24.com/news24/SouthAfrica/News/zuma-at-state-capture-inquiry-will-he-out-more-people-20190716>, dostęp: 01.08.21.

¹¹ The Guardian, *Zuma tells South Africa corruption inquiry he is victim of foreign plot*, <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/15/jacob-zuma-south-africa-corruption-inquiry>, dostęp: 01.08.21.

¹² IOL, *Jacob Zuma attempted to play the victim at Zondo commission - DA's Mazzone*, <https://www.iol.co.za/news/politics/jacob-zuma-attempted-to-play-the-victim-at-zondo-commission-das-mazzone-29248981>, dostęp: 01.08.21.

¹³ The Guardian, *Zuma to stand trial on corruption charges relating to \$2.5bn arms deal*, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/11/zuma-to-stand-trial-corruption-charges-arms-deal-south-african-president>, dostęp: 01.08.21.

¹⁴ AA, *S. Africa court reserves verdict in Zuma contempt case*, <https://www.aa.com.tr/en/africa/s-africa-court-reserves-verdict-in-zuma-contempt-case/2187904>, dostęp: 01.08.21.

kilka dni po jego skazaniu w głównych prowincjach państwa wybuchły masowe zamieszki i grabieże.

Podłoże protestów

Niepokój w kraju ma miejsce po okresie pogłębiania się podziałów politycznych w rządzącej w RPA partii, Afrykańskim Kongresie Narodowym. Choć ANC rządziła w dużej mierze bez sprzeciwu ze strony obywateli, z biegiem czasu straciła stopniowo poparcie na rzecz opozycji.

Przez większość swojej prezydentury Ramaphosa, który zastąpił Zumę, powoli odsuwał na bok skorumpowane sieci elit państwowych i biznesowych, ściągając na siebie krytykę opozycji za niezdecydowanie. Jednym z wyjaśnień ostrożności prezydenta może być to, że jego wpływ na partię wciąż pozostaje niewielki, a lojaliści Zumy nadal kontrolują kluczowe pozycje w partii rządzącej.

W ciągu ostatniego roku Ramaphosa podjął jednak kilka decyzji, które, jak się wydaje, przechyliły równowagę sił w ANC na jego korzyść. W lipcu 2020 roku zmienił przepisy, aby umożliwić organom ścigania wykorzystanie dowodów przedstawionych Państwowej Komisji Antykorupcyjnej, co może przełożyć się na ułatwienie wniesienia oskarżenia przeciwko skorumpowanym urzędnikom. W maju br. ANC zawiesił zwolennika Zumy i rywala politycznego obecnego prezydenta, Ace'a Magashule'a, który pełnił funkcję sekretarza generalnego partii, w związku z szeregiem zarzutów korupcyjnych.

Napięcia społeczne mogły również częściowo wynikać z podziałów etnicznych. Zuma należy do większościowej grupy etnicznej Zulusów, a jego popularność w prowincji KwaZulu-Natal, odegrała kluczową rolę w mobilizowaniu wyborców w celu poparcia ANC w poprzednich wyborach. Również wpisy na platformach społecznościowych nawołujące do uwolnienia Zumy często zawierały hashtag #Zulu.

Prawdopodobieństwo wystąpienia kryzysu mogło być zwiększone również ze względu na frustrację gospodarczą połączoną z gniewem przeciwko korupcji rządu. Pandemia Covid-19 bez wątpienia pogłębiła nierówności ekonomiczne. **Bezrobocie wśród młodych osób w wieku 15-24 lata osiągnęło niemalże 63%¹⁵. Jeszcze przed wybuchem pandemii gospodarka**

¹⁵ Statistics South Africa, *Youth still find it difficult to secure jobs in South Africa*, <http://www.statssa.gov.za/?p=14415>, dostęp: 07.08.21.

RPA dopiero zaczynała odradzać się po zorganizowanej kradzieży środków publicznych podczas prezydentury Zumy, która według rządowych szacunków pochłonęła około 34 miliardów dolarów¹⁶.

Wnioski

Niedawne zamieszki pogłębiły rozczarowanie wielu mieszkańców RPA rządzącym Afrykańskim Kongresem Narodowym w kontekście niepowodzenia w redukcji niebotycznych nierówności społecznych i bezrobocia. Chociaż dążenie do reform związanych z sektorem gospodarczym i bezpieczeństwem niekoniecznie będzie stanowić gwarancję przed powtórzeniem się wydarzeń, może jednak stworzyć bufor przed eskalacją, jaka miała miejsce w połowie lipca.

W tym kontekście priorytetem prezydenta Ramaphosy powinno być uspokojenie nastrojów panujących w kraju i podjęcie kroków w celu rozwiązania problemów gospodarczych mających na celu ożywienie gospodarki RPA oraz przyciągnięcie inwestycji zagranicznych.

Istotnym priorytetem powinno być również wzmocnienie zaufania publicznego do kluczowych instytucji. Władze powinny upublicznić wyniki śledztwa, które wszczęło przeciwko domniemanym inicjatorom przemocy. **Szczególnie ważne dla Ramaphosy będzie pokazanie, że kontroluje on własną administrację, potencjalnie poprzez zmiany w gabinecie, oraz zademonstrowanie woli mianowania ministrów i innych wyższych urzędników ze względu na ich kompetencje, a nie polityczną przynależności i lojalność.**

Biorąc pod uwagę powszechną publiczną frustrację spowodowaną latami bezkarności i niezdolności policji do przeciwdziałania wymykaniu się zamieszek spod kontroli, RPA będzie również musiało dążyć do zaprzestania upolitycznienia swojego sektora bezpieczeństwa. Chociaż postęp w reformie policji i służb niekoniecznie będzie wystarczający, aby w szybkim tempie przywrócić zaufanie do rządu, może to być kluczowy krok w kierunku zapobiegania nowym, potencjalnie destabilizującym ruchom.

¹⁶ Bloomberg, *Why South Africa Just Suffered Its Worst Riots Since Apartheid*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-07-13/why-ex-leader-s-arrest-cast-south-africa-into-turmoil-quicktake>, dostęp: 07.08.21.

Bibliografia:

AA, *Africa court reserves verdict in Zuma contempt case*, <https://www.aa.com.tr/en/africa/s-africa-court-reserves-verdict-in-zuma-contempt-case/2187904>, dostę: 07.08.21.

Bloomberg, *Why South Africa Just Suffered Its Worst Riots Since Apartheid*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-07-13/why-ex-leader-s-arrest-cast-south-africa-into-turmoil-quicktake>, dostę: 07.08.21.

BBC, *Zuma to be allowed out of prison for trial*, [bbc.com/news/topics/cq23pdgvyl7t/south-africa](https://www.bbc.com/news/topics/cq23pdgvyl7t/south-africa), dostę: 04.08.21.

BBC, *Guptagate: The scandal South Africa's Zuma can't shake*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-30923275>, dostę: 02.08.21.

BBC, *South Africa's Jacob Zuma: From freedom fighter to president to jail*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-57758641>, dostę: 02.08.21.

Crisis Group, *Riots Reveal South Africa's Enduring Rifts*, <https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/south-africa/riots-reveal-south-africas-enduring-rifts>, dostę: 05.08.21.

Daily Maverick, *Zuma vs Zondo: The former president's Stalingrad strategy in the arms deal saga is being replayed*, <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-11-15-zuma-vs-zondo-the-former-presidents-stalingrad-strategy-in-the-arms-deal-saga-is-being-replayed/>, dostę: 01.08.21.

DW, *South Africa's President Zuma: A chronology of scandal*, <https://www.dw.com/en/south-africas-president-zuma-a-chronology-of-scandal/a-42489907>, dostę: 02.08.21.

DW, *Zuma corruption allegations: South African court rules to reinstate charges*, <https://www.dw.com/en/zuma-corruption-allegations-south-african-court-rules-to-reinstate-charges/a-40938306>, dostę: 02.08.21.

Indian Express, *Explained: Why South Africa is witnessing its worst violence in years*, <https://indianexpress.com/article/explained/explained-why-south-africa-is-witnessing-worst-violence-in-years-7404306/>, dostę: 05.08.21.

IOL, *Jacob Zuma attempted to play the victim at Zondo commission - DA's Mazzone*,
<https://www.iol.co.za/news/politics/jacob-zuma-attempted-to-play-the-victim-at-zondo-commission-das-mazzone-29248981>, dostę: 01.08.21.

Mail&Guardian, *Constitutional Court confirms Zuma must pay back R7.8 million for Nkandla*,
<https://mg.co.za/article/2016-07-27-constitutional-court-confirms-zuma-must-pay-back-r78-million-for-nkandla/>, dostę: 02.08.21.

News 24, *Zuma at state capture inquiry: Will he out more people?*,
<https://www.news24.com/news24/SouthAfrica/News/zuma-at-state-capture-inquiry-will-he-out-more-people-20190716>, dostę: 01.08.21.

Statista, *South Africa: Youth unemployment rate from 1999 to 2019*,
<https://www.statista.com/statistics/813010/youth-unemployment-rate-in-south-africa/>, dostę: 02.08.21.

Statistics South Africa, *Youth still find it difficult to secure jobs in South Africa*,
<http://www.statssa.gov.za/?p=14415>, dostę: 07.08.21.

The Guardian, *Zuma tells South Africa corruption inquiry he is victim of foreign plot*,
<https://www.theguardian.com/world/2019/jul/15/jacob-zuma-south-africa-corruption-inquiry>,
dostę: 01.08.21.

The Guardian, *Zuma to stand trial on corruption charges relating to \$2.5bn arms deal*,
<https://www.theguardian.com/world/2019/oct/11/zuma-to-stand-trial-corruption-charges-arms-deal-south-african-president>, dostę: 01.08.21.

The Guardian, *Jacob Zuma accused of corruption 'on a grand scale' in South Africa*,
<https://www.theguardian.com/world/2013/nov/29/jacob-zuma-accused-corruption-south-africa>, dostę: 02.08.21

O AUTORCE

Klaudia Badzyńska. Studentka stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania badawcze to bezpieczeństwo międzynarodowe, konflikty zbrojne obejmujące obszar Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktów na tle etnicznym..

Sfinansowano przez Narodowy
Instytut Wolności - Centrum Rozwoju
Społeczeństwa Obywatelskiego ze
środków Programu Rozwoju
Organizacji Obywatelskich na lata
2018 – 2030

JEŻELI DOCENIASZ NASZĄ PRACĘ, DOŁĄCZ DO GRONA NASZYCH DARCZYŃCÓW!

Z otrzymanych funduszy sfinansujemy powstanie kolejnych publikacji.

Możliwość wsparcia to bezpośrednia wpłata na konto Instytutu Nowej Europy: 95 2530 0008
2090 1053 7214 0001 tytułem: „darowizna na cele statutowe”.